

TVETA KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Tveta Prästgård 1:7, 1:3

ALLMÄN BESKRIVNING OCH HISTORIK

Tveta socken ligger i Värmlands gränsområde mot Dalsland. Den traditionella näringen utgörs till övervägande del av mindre jord- och skogsbruk. Kyrkan ligger sju kilometer väster om Säffle och kan skimras från Europaväg 45 som går söder om kyrkan. Kyrkan ligger i ett litet sockencentrum med bland annat en skola uppförd under 1930-talet, den gamla sockenstugan från 1800-talets slut samt en före detta lärarbostad, numera församlingshem. Kyrkogården gränsar i väster till sockencentret och i norr, söder och öster till ett agrart landskap med gården och bebyggelse.

Befolkningsutveckling i Tveta socken

1805: 1399 invånare, 1885: 1471 invånare, 1961: 766 invånare, 2000: 721 invånare.

Gravskick och antal begravningar

På kyrkogården finns urngravar, kistgravar och en minneslund. Upp till femton gravsättningar har skett per år under de senaste åren.

Kyrkogårdens historik

Kyrkan i Tveta har troligen föregåtts av åtminstone en tidigare kyrka som låg vid Mon, några kilometer från den nuvarande kyrkplatsen. Detta ska ha varit en träkyrka som ännu vid 1800-talets början hade en synlig stengrund bevarad. Den nuvarande kyrkan stod färdig 1670, ett årtal som står över ingången i vapenhuset. Kyrkogårdens äldsta gravsten med årtalet 1671 visar att begravningsplatsen troligtvis var i bruk vid denna tid. Efter uträkningar baserade på sockenstämmoprotokoll torde kyrkogården ha haft en omkrets på ungefär 160 meter vid 1600-talets slut.

På 1770-talet nämns i sockenstämmoprotokoll hur liken i vintergraven inte begravdes då de borde efter vårens ankomst, vilket resulterade i stank. Böter infördes för dem som inte begravde sina anhörigas lik i tid. Det ska också ha funnits gravar där liken låg i öppna luften vilket ledde till stank och spridande av sjukdomar.

Kyrkogården omgärdades av en träbalk med porthus, men i slutet av 1700-talet ersattes balken av en stenmur. Det gamla porthuset och överbliven sten från av kyrkogårdsmuren ska då ha använts för att uppföra ett nytt bårhus. Kyrkogården blev vid denna tid påfylld flera gånger men var fortfarande trång, ojämn och grund varför den fylldes flera gånger under 1800-talets första hälft. I ett sockenstämmoprotokoll från 1825 står att gravarna ska öppnas ”i den noggrannaste ordning och med möjliga besparing av rum”.

Gravarna som fanns under kyrkgolvet ska ha fyllts igen under 1800-talets början. Den äldre vintergraven ersattes 1828 av en ny vintergrav i sten med skiffertäckt tak. 1829 utvidgades kyrkogården något österut och muren lades om och rätades under 1800-talet. På 1850-talet sattes nya järngrindar upp i söder och öster. I söder finns idag ingen ingång till kyrkogården, men i öster finns en grind med inskriptionen ”F:B: 1854 I. Klarström” (eller liknande namn). Från 1890 finns en anteckning om att Tvetas kyrka äger plats för ”kyrkobesökandes hästar och åkdon” väster om landsvägen.

I en inventarieförteckning från 1830 berättas att det inte finns några gravstenar på kyrkogården. Kyrkogården som den ser ut idag skiljer sig alltså mycket från det tidiga 1800-talets kyrkogård.

På fotografier från sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal syns hur det växer högt gräs och buskar på kyrkogården. Flera enkla träkors fanns, samt ett flertal grusgravar med högresta gravvårdar.

Redan 1903 omtalas kyrkogården som för liten men först 1940 var en utvidgning norrut färdig, vilken omfattade kvarter 5 och 6 och anlades efter tidens ideal med rygghäckar mellan gravraderna. Ritningar till utvidgningen gjordes av trädgårdskonsulenten Edvard Jacobson i Karlstad.

År 1949 då en gravram skulle anläggas återfanns det tidigare nämnda stenkorset med årtalet 1671 på. Gravstenen placerades på kyrkogården, intill ett liknande kors av senare modell.

År 1983 skedde ytterligare en utvidgning norrut med kvarteren 7-9. En personal- och ekonomibyggnad uppfördes också i den nordvästra delen av kyrkogården. Minneslunden i kyrkogårdens nordvästra hörn anlades 2001.

Tveta kyrka från söder. Fotografer och årtal okänt. På fotot till vänster syns en ganska vildvuxen kyrkogård med flera träkors. På fotot till höger har fler gravstenar tillkommit, bland annat den speciellt utformade stenen mitt i bilden, som inte längre finns kvar. Foton från Riksantikvarieämbetet.

KYRKOGÅRDEN IDAG

Begravningsplatsen är anlagd på plan mark och har rektangulär form med nord-sydlig sträckning. Kyrkan ligger nästan mitt på kyrkogården. Kyrkogårdens äldre delar ligger söder om kyrkan. Ett område från 1940 ligger strax norr om kyrkan och det senast tillkomna området från 1983 finns längst i norr. På så vis är de två senaste utvidgningsetapperna väl avläsbara. Både kyrkogården söder och norr om kyrkan ligger på högre nivå än kyrkan, eftersom fyllning av kyrkogården har skett i omgångar för att möjliggöra fler begravningar.

Kyrkogården omgärdas av sten- och stödmur av varierad ålder, på vilken en låg häck växer. Det finns två ingångar till kyrkogården i väster, samt en ingång i väster som leder till personalbyggnaden. En ingång finns i öster, men den används inte längre då den leder ut på ett gårde. Den har tidigare fungerat som ingång för besökare från Tveta gård. Ingången vid kyrkans entré i väster har murade grindstolpar med lyktor med kopparfot och kopparhuv. I ingången finns en svart pargrind i smidesjärn. På grinden sitter två små skyltar med texten: "F:B: 1854 I. Klarström" (eller liknande namn). Pargrinden här är i samma stil som den väster om kyrkan. De senare tillkomna ingångarna i väster är från utvidgningarna på 1980-talet. De har grindstolpar i granit och pargrindar i rektangulära aluminiumrör. Gångarna på kyrkogården är alla grusbelagda och raka. På marken kring kyrkans entré och i minneslundan finns markstensbeläggning som tillkommit i samband med kyrkogårdens utvidgning.

På kyrkogården har det tidigare skett mindre förändringar som påverkar helhetsupplevelsen av kyrkogården negativt. Ett exempel är hur en servicestation har placerats direkt framför en rad gravstenar från tidigt 1900-tal. Ett flertal gravstenar är flyttade från sina ursprungliga platser.

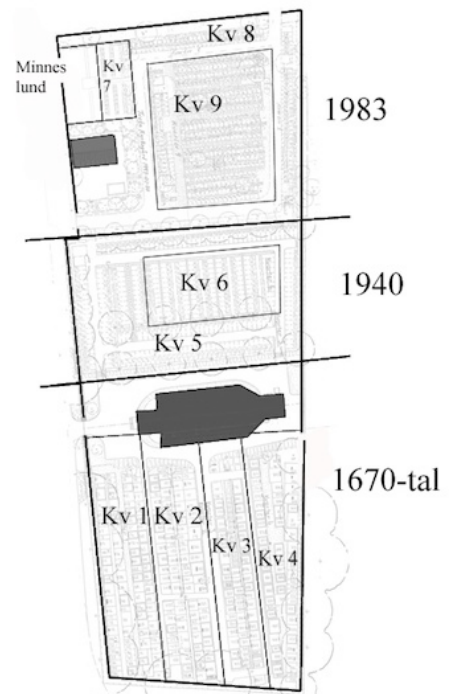
1940-talets kvarter med rygghäckar.

Vy från kyrkogården mot skolan på andra sidan vägen.

Flyttade gravstenar längs kyrkogårdsmuren.

Kvarter

Kyrkogården är indelad i nio kvarter och en minneslund.

Kvarter 1-4 ligger söder om kyrkan och inbegriper kyrkogårdens äldsta delar. Här finns ett antal högresta gravstenar från tiden kring förra sekelskiftet. Dock är de flesta gravstenar breda och låga stenar från 1900-talet. En grusgrav omges av ett smidesstaket och en annan av kätting. Ett fåtal grusgravar finns bevarade, men de allra flesta är borttagna. Många gravstenar ger ett vilset uttryck och har förlorat sitt sammanhang när omgärdningar har plockats bort. På några ställen har äldre gravstenar flyttats från sina ursprungliga platser och ställts samman i tätare grupper eller längs kyrkogårdsmuren i öster och söder. Kvarteren präglas sålunda av en blandning av gravstenar vad gäller ålder, storlek och stil och saknar därmed en tydlig karaktär.

Kvarter 5 och 6 tillkom 1940 och ligger norr om kyrkan. Här är gravstenarna breda och låga och placerade i raka rader som avskiljs av rygghäckar enligt tidens ideal. Det är relativt vanligt med gravstenar med karlstadstenhuggaren Wille Falks små bronsreliefer föreställande sörjande kvinnor. Kvarter 5 och 6 och den senare tillkomna delen i norr skiljs åt av en stödmur och en rad oxlar. På detta sätt blir det tydligt hur kyrkogården har utvidgats i olika etapper.

Längst i norr ligger kvarter 8-9 som anlades på 1980-talet. Här finns fortfarande ganska få gravvårdar och kvarteren domineras av sammanhängande gräsytor med plats för framtida gravar. Gravstenarna är typiska för det sena 1900-talet och tidigt 2000-tal. Raderna är raka och skiljs åt av rygghäckar, och hela området omgärdas av en häck.

Kvarter 7 och minneslunden ligger tillsammans, i kyrkogårdens nordöstra hörn, avgränsade av en häck. Minneslunden började användas på 2000-talet. I kvarter 7 finns plats för upp mot 40 urngravar, men än finns bara ett fåtal. In till kvarteret och minneslunden leder en gång av röd marksten som bildar en cirkel mitt i minneslunden, på vilken en utsmyckning med blomsterplantering, vatten och stenvägg finns.

Kvarter 5 och 6 från 1940-talet närmast i bild och kvarter 9 anlagt på 1980-talet längre bort. Denna del av kyrkogården karaktäriseras av rygghäckar och breda, låga gravstenar. Fotograf: Sven Johansson

Inskriptioner och titlar

En inskription som sticker ut på kyrkogården är den på Anders Lignells gravsten från 1700-talet. På gravstenens framsida finns en text om var kyrkoherden arbetade, över hans båda hustrur, samt barn. På stenens baksida finns en inskription i runskrift. Lignells son med samma namn, kyrkoherde i Kila, lät även en runskrift pryda sin broders gravsten på Kila kyrkogård.

Andra titlar är auktionisten, trojänarinnan, riksdagsman och fanjunkare.

Vegetation

Några lindar växer längs stödmuren i sydväst och lönn finns längs muren i söder. Oxel och rönn växer mellan 1940 års del och den senast tillkomna delen av kyrkogården. Inne på kyrkogården i norr växer lind, björk, körsbär och lönn.

Mårbärshäck växer längs muren på den äldsta delen av kyrkogården. Oxelhäck finns på stödmuren på den senast tillkomna delen. Kvartershäckar och rygghäckar av måbär och oxbär finns på delen från 1940-talet samt den senast tillkomna delen och ger mycket av kvarterens karaktär.

Byggnader

På kyrkogården finns utöver kyrkan en personalbyggnad. Kyrkan är täckt med tjärade spån. Den har ett timrat rektangulärt långhus med tresidigt avslutat korparti och utbyggd sakristia i öster samt torn i väster. Långhusets väggar bryts upp av rundbågade, vitmålade fönster. Långhuset har ett valmat sadeltak täckt med kopparplåt. Ingången är förlagd i väster i tornet genom en svart pardörr. Tornet är täckt av ett kopparklätt torntak och avslutas med en spånklädd, tjärad spira. Spiran kröns av kula med kors av koppar.

I norr på kyrkogården finns en personalbyggnad med brun träpanel. Utanför kyrkogården i norr finns en ekonomibygnad, även den klädd med brunfärgad träpanel.

Övrigt

Servicestationerna är enkelt utformade med redskap intill vattenposter. På den senast tillkomna delen av kyrkogården omges de av trästaket.

Det finns många bänkar på kyrkogården, främst i kvarter 6. Det finns sparsamt med belysning på kyrkogården. På områdena anlagda på 1900-talet finns armaturer med parklyktor och svartmålade stolpar.

Sammanfattning av kyrkogårdens karaktär

Kyrkan ligger i ett litet sockencentrum med bland annat en skola på andra sidan vägen. Den rektangulära kyrkogården sträcker sig både söder och norr om kyrkan. De äldsta delarna finns i söder, och 1900-talets utvidgningar har skett i två etapper åt norr. 1940-talets kvarter är tidstypiskt utformade med rygghäckar och breda, låga gravstenar. Området i söder har förlorat mycket av sin äldre karaktär. Äldre gravvårdar har flyttats och grusgravar och gravomgärdningar har tagits bort. Här finns dock fortfarande ett antal högresta gravstenar från tiden kring förra sekelskiftet.

LAGSKYDD

Kyrkogården är tillkommen före 1940 och skyddas därmed av kulturminneslagens 4 kap 3 § som säger att ”kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.” Tillstånd krävs alltid för utvidgning av tomten och för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten. Detta skydd omfattar även de delar av kyrkogården som är tillkomna efter 1939. Vid frågor kring förändringar och tillstånd kontakta gärna Länsstyrelsen i Värmlands län.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKOGRÅRDEN

Viktigt för helheten

- Sten- och stödmuren av varierad ålder som omger kyrkogården är ett viktigt arkitektoniskt inslag i kyrkoanläggningen och avgränsar kyrkogården både fysiskt och symboliskt från omgivningarna.
- Kyrkogårdens ingångar och grindar kan ge historisk kunskap. Den äldre grinden i väster bär skyltar med året 1854 och namn på smeden som tillverkade den. I öster finns en ingång som idag är oanvänd och kan berätta om förändringar i landskapet omkring kyrkan.
- De gångar som är grusbelagda bör bevaras sådana. Några plattgångar med modern marksten har lagts i senare tid. Det är inte önskvärt att detta sprids till fler gångar på kyrkogården.
- De få grusgravar som finns kvar på kyrkogården är en liten del av alla som tidigare funnits. Dessa bör bevaras för att ge en ledtråd om hur kyrkogården tidigare sett ut samt för att berätta om en tidigare mycket vanlig gravvårdstyp.
- Den servicestation som är placerad framför en rad gravvårdar bör tas bort då gravvårdarna skymms.
- Nyttillkomna gravvårdar i kvarteren 1-4 bör anpassas i placering efter äldre gravvårdar i närheten.

Viktigt för de olika delarna

- Kvarteren 1-4: De historiska lagren av gravkultur från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal som finns kvar genom högresta gravstenar, grus- och ramgravar samt gravvårdar omgärdade av staket.
- Kvarteren 5-6: Karaktären av 1950-talskyrkogård med rygghäckar och tidstypiska, breda och låga gravvårdar.

Vegetation

- Den antagna trädvårdsplanen ska följas.
- Rygghäckar i kvarteren norr om kyrkan är typiska för tiden då kvarteren tillkom samt har ett miljöskapande värde.
- De delar som är kvar av den tidigare trädkransen runt kyrkogården. De avskärmar kyrkogården från skolmiljön och vägen intill både fysiskt och symboliskt.

Övrigt

- På kyrkogården finns flera av Wille Falks bronsreliefer representerade. Det är önskvärt att ett urval av gravvårdar med dessa reliefer bevaras då de har ett konstnärligt och lokalhistoriskt värde.

TVETA KYRKOGRÅRD - MYCKET VÄRDEFULLA GRAVVÅRDAR

Återlämnade: -

Gravnummer: 02 04 - Tillkomstår: ca 1671

Urvalskriterium: Hög ålder

Karaktäristik: Litet, stående stenkors med inskription: "IHS / x IE SP HD / N CD KSP / 1671". Typiskt för sin tillkomsttid i form och med initialer. Den äldsta gravstenen på kyrkogården.

Gravnummer: 02 01 2 Tillkomstår: 1930-40-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående, bred och låg gravsten. Dekor av facklor på sidorna och ett kors i mitten. Inskription: "August * Betty * Eva Håfman Syskongrav".

Gravnummer: 02 02 108 Tillkomstår: 1930-40-tal?

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående, bred och låg gravsten med dekor av stiliserade bladrankor och ett kors. Inskription: "Banvakt C. Johanssons Familjegrav".

Gravnummer: 02 02 112 Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterium: Representativ för tidens små gravvårdar, inskription

Karaktäristik: Liten, liggande sten med dekor med en öppen bok med palmlblad bakom. Inskription: "Syskonen Niolena o. Anders Pettersson Skärsmyr".

Gravnummer: 02 02 175 Tillkomstår: ca 1910-tal

Urvalskriterium: Material – smidesjärn, miljöskapande värde

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad av silverfärgat smidesjärnsstaket. Hörnstolparna kröns av smidda blommor. En liten trappa leder upp till graven. Ingen gravsten. Den enda gravvården med staket på kyrkogården.

Gravnummer: 02 02 180 Tillkomstår: ca 1910-tal

Urvalskriterium: Material - gjutjärn, tidstypisk

Karaktäristik: Grusgrav omgärdad med stenram med gjutjärnsstolpar med kätting mellan. Omgärdningen är silverfärgad och kättingen har taggar. Stående, hög och smal gravsten i svart granit, tidstypiskt utformad.

Gravnummer: 02 02 181 Tillkomstår: 1924

Urvalskriterium: Inskription

Karaktäristik: Liggande, liten gravsten med försänkt inskription: "Trotjänarinnan Gustava Andersson, Valnäs, *7/2 1840 +15/9 1924". Gravstenen är flyttad från ursprunglig plats.

Gravnummer: 02 04 - Tillkomstår: slutet 1800-tal – 1930-tal

Urvalskriterium: Konstnärligt värde, symbolik

Karaktäristik: Gravsten formad som avhuggen trädstam och med avhuggna grenar. Inskription i försänkt, slät yta: "Karl Gustaf Frumeries familjegrav". Stenen står på en kallmurad sockel av natursten. Typen av gravsten var vanlig från slutet av 1800-talet till ca 1910-tal och den avhuggna trädstammen symboliserar det avbrutna livet.

Gravnummer: 02 04 286 Tillkomstår: 1900-1920-tal

Urvalskriterium: Tidstypisk, konstnärligt värde

Karaktäristik: Bautasten med spetsig, asymmetrisk topp. Dekor i form av en huggen sköld med ett svärd igenom, samt bladranka. På skölden finns inskriptionen "O.P Jonassons familjegrav."

Gravnummer: saknas Tillkomstår: ca 1869

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Stående, hög och smal gravsten på sockel. Något utskjutande överparti med kölformad topp och horn på sidorna. Dekor med ett kors. Inskription: "Riksdagsman P. Persson fr:Walnäs, född 8 Nov 1805 död 16 Oct 1869. Sv. ps. 432 v. 8. Anna Maria Persson, född ... Sv. ps. 473 v. 2. Son Tors-ten ..."

Ej återlämnade Mycket värdefulla gravvårdar:

Gravnummer: 02 02 140-141 Tillkomstår: ca 1887

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Gravplats med två stående gravstenar, varav en klassas som kulturhistoriskt värdefull. Stenen har rundad topp och "horn". Inskription: "Här hvilar Maria Sofia Uppvall född den 21/9. 1812. Död d. 26 Mars 1877 Sv. ps. 452 P. Uppvall från Afvelsäter född den 2/12 1808. död den 18/1 1889".

Gravnummer: 02 03 206 Tillkomstår: ca 1919

Urvalskriterium: Miljöskapande värde

Karaktäristik: Gravvård med stenram som täcks av två stenhällor i grythytteskiffer. Inskription: "Emmy Igel *1857 +1919" och "J. P. Igel *1855 +1944". J. P. Igel var en lokalt mycket välkänd man och var bl a riksdagsman.

Gravnummer: 02 03 224 Tillkomstår: 1902-1904

Urvalskriterium: Tidstypisk, inskription

Karaktäristik: Stående sten, hög och smal med bruten topp. Stenen är flyttad till platsen längs kyrkogårdens södra gräns. Dekor med ett kors. Inskription: "Auktionisten Anders Olsson Lund *1822 +1904 Hustrun Anna-Maja *1821 +1902 Vickersrudstorp Joh. 17:3".

Gravnummer: 02 03 266 Tillkomstår: Tidigt 1900-tal – 1950?

Urvalskriterium: Miljöskapande värde

Karaktäristik: Stående smidesjärnkors. I korsändarna "spaderformer" och överst en cirkel. Bokstäver fastsatta över den liggande korsarmen: "Gustava".

Gravnummer: 02 04 269 Tillkomstår: 1920-tal

Urvalskriterium: Inskription, hantverksvärde

Karaktäristik: Stående, hög och smal gravsten med rundad topp. Huggen dekor föreställande en harpa i en blomsterkrans. Inskription: "Fanjunkaren J. A. Widing, Getebol Familjegrav". Hantverket i gravstenens dekor förekommer knappt längre inom stenhuggeriet. Gravvården har tidigare haft stenram.

Gravnummer: 02 04 276 Tillkomstår: Troligtvis 1830-tal

Urvalskriterium: Hög ålder, inskription

Karaktäristik: Stående hög och smal gravsten med dekor av ett kors. Inskription: "And. Lignell Född 1757. Adjunkt i Mo 1788. Komminister i Ör 1805. I Kila 1813 Död 1835. Gift med 1: Juliana Wennersten 1786 ... 2. Beata Lovisa Ekman 1799 ... Barn Anders född 1787. Anna Lisa 1789. Per 1791 död 1825 ... " Baksidan av stenen är dekorerad med ett stort kors med runskrift omkring. Anders Lignells son Per Lignells gravsten på Kila kyrkogård har också runskriftsinskriftion.